

Zee-egels uit de Médoc revisited

Bert de Haar¹

De titel van deze bijdrage herinnert aan de titel van een bijna 30 jaar oud Gea-artikel (Zuidema, 1991). En terecht, want dat artikel van Zuidema vormde voor ons de aanleiding om in 2018 in de zomervakantie na een spannend bezoek aan Normandië (De Haar, 2019) ook naar de Médoc te trekken, om te kijken of er nog wat van die interessante eocene zee-egels te vinden zouden zijn.

De Médoc is als fossielenvindplaats niet erg in de publiciteit gekomen. De regionale Franse geologische gids van West-Aquitanië neemt wel een excursie naar de Médoc op (Vigneaux (ed.), 1975: 62-76), maar daarbij gaat het alleen over de ontwikkelingen in het Pleistoceen en Holoceen. Wel heeft het artikel van Zuidema al eerder gediend als inspiratiebron voor een fossielenzoektocht (Houtgraaf, 2011). Maar het blijft, althans in druk, rond de streek van Lesparre-Médoc, Couquèques en Saint-Estèphe vrij stil als het niet om wijn gaat, maar om fossielen. Reden genoeg om er zelf eens een kijkje te gaan nemen.

Zoeken naar ontsluitingen

We hebben ons beperkt tot hetzelfde deelgebied dat door Zuidema bezocht is, ruwweg de streek tussen Bégadan en Pauillac. Zuidema geeft een geologische overzichtskaart van de streek rond de Gironde van de monding tot voorbij Bordeaux. Mijn geologisch schetskaartje (kaart 1) van het door ons bezochte gebied is gebaseerd op het kaartmateriaal 1:50 000 van de site InfoTerre (Anonymus, 1998-). InfoTerre is een website van de Franse geologische dienst Bureau des Recherches Géologiques et Minières (BRGM), die een rijke bron vormt van divers materiaal: geologische kaarten, kaarten met groeves en mijnen, gegevens over mineraalvoorkomens, enz. Informatie direct toegesneden op Aquitanië is ook beschikbaar via de site van het Système d'Information pour la Gestion des Eaux Souterraines (SIGES Aquitaine: Anonymus, 1996-), dat zich zeker niet tot het grondwater beperkt. De toelichtingen op de Franse geologische kaartbladen zijn ook op internet te vinden. In ons geval gaat het om de toelichting op het blad Lesparre-Médoc - Forêt-du-Junca (Dubreuilh & Marrionaud, 1973).

Maar wij gingen niet op weg met die informatie, maar alleen met een redelijk gedetailleerde kaart en het artikel van Zuidema. Bij Zuidema is sprake van een tweekant groeves vlak bij Couquèques aan de D103 naar Lesparre, alsmede van tijdelijke ontsluitingen ten behoeve van de irrigatie van de wijngaarden. Ook op de akkers tussen de rijen wijnstokken heeft Zuidema, naar hij meldt, zee-egels kunnen vinden.

Helaas: ondanks het op zich duidelijke kaartje bij Zuidema van de locatie van de grote en kleinere groeve bij Couquèques aan de weg naar Lesparre, was daar voor ons nu niets meer van te bekennen, en daarmee ook niets van de

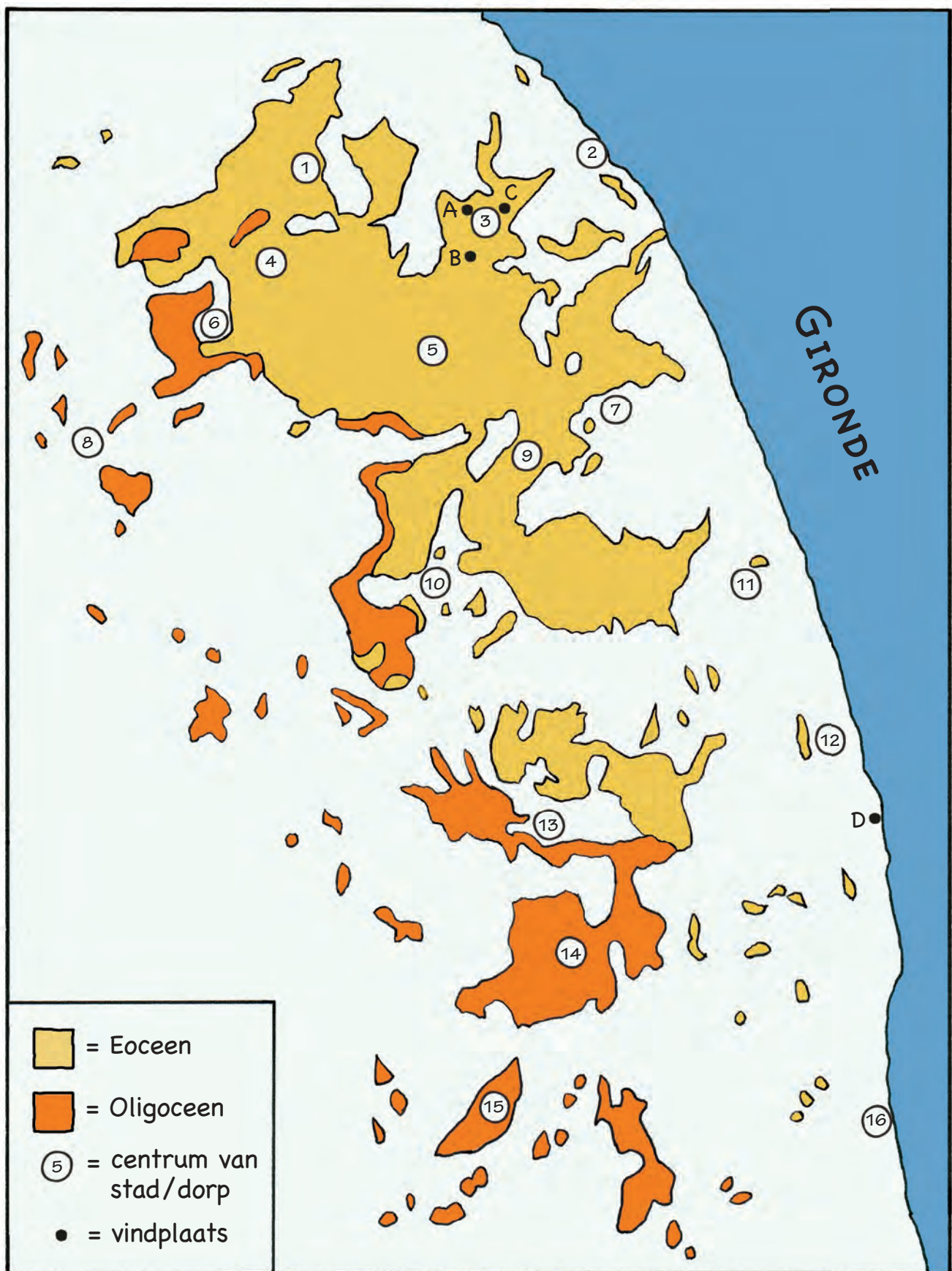
veertien soorten zee-egels, zowel regulair als irregulair, die daar volgens het lijstje van Zuidema te vinden zouden zijn. Onze omzwervingen langs de D103 brachten ons wel, vanaf Couquèques gezien wat verder rechts van de weg, in een wijngaard waar tussen de wijnstokken behoorlijk wat kalk te zien was (zie vindplaats A op kaart 1, ongeveer op 45° 21' 15" N en 0° 52' 04" W). Daar vonden we wel zee-egels, de meeste beschadigd en met veel aangekoekt sediment, allemaal irregulair, behorend tot twee soorten: *Echinolampas burdigalensis* Agassiz, 1840 en *Proescutella marginalis* Des Moulins, 1835 (pl. 1, fig. 1 en 2). We waren dus toch niet voor niets helemaal naar de Médoc afgedaald...

SIGES Aquitaine vermeldt de groeves ten noordwesten van Couquèques langs de D103 niet, maar beschrijft wel als derde stopplek in de hydrogeologische route nummer 12 een groeve ten zuidoosten van het dorp, in de hoek tussen de D103 en de D103E5. Ook die groeve hebben wij van de zomer niet opgemerkt, en ik kan hem ook nu niet vinden op Google Earth.

Tijdelijke ontsluitingen konden we, ondanks de recordpoging van die zomer qua droogte, ook nergens ontdekken. We reden dus maar rond, eerst in de directe omgeving van Couquèques, later ook meer zuidelijk, op zoek naar zichtbaar kalkrijke wijngaarden.

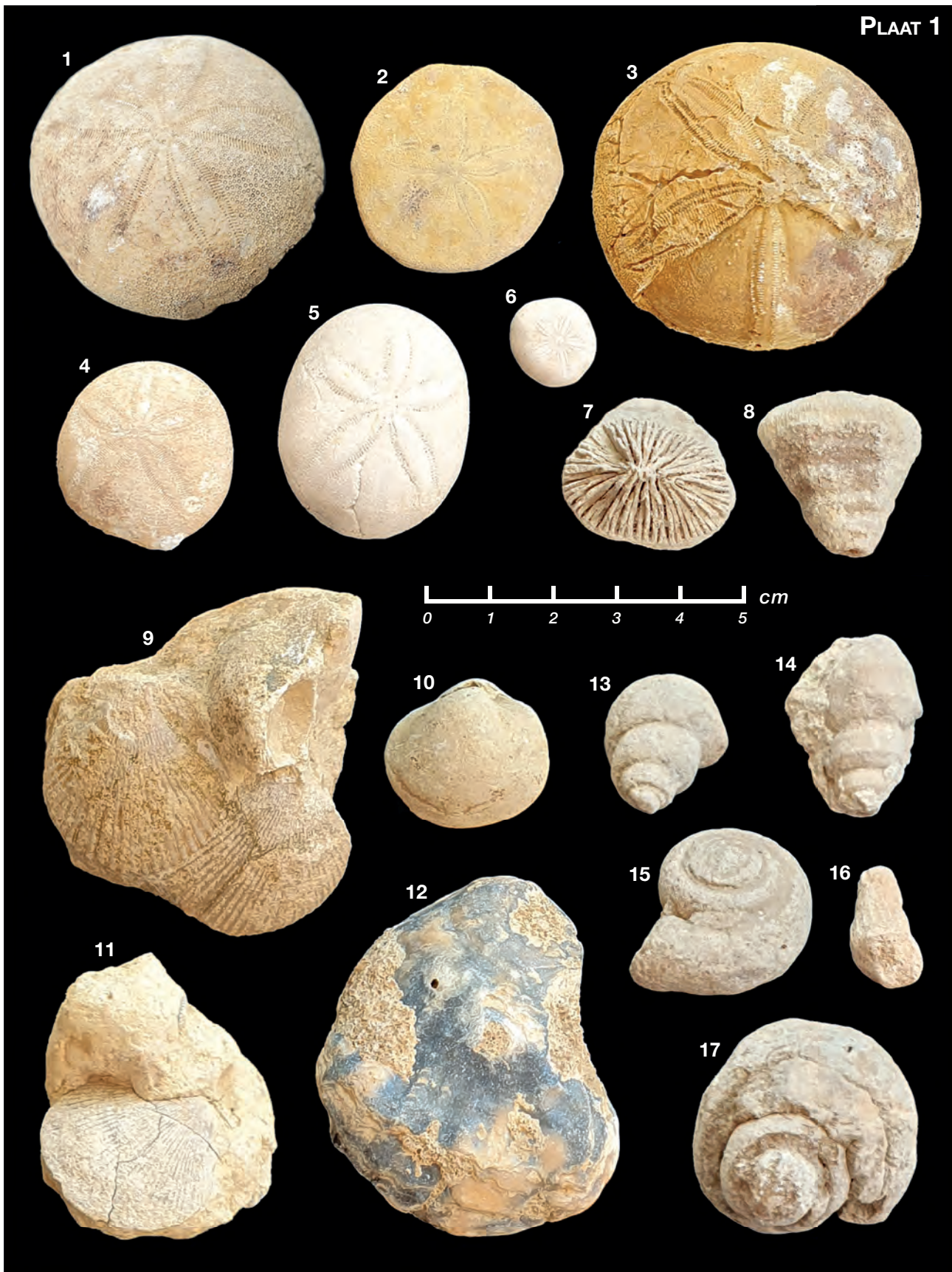
Zo vonden we in de richting van Blaignan, ongeveer op 45° 19' 42" N en 0° 51' 13" W, ook een veelbelovende akker (vindplaats B op kaart 1). Nauwkeurig zoeken leverde hier geen andere zee-egels op dan bij Couquèques, maar wel veel steenkernen van slakken, helaas ook nogal beschadigd. Van de *Echinolampas burdigalensis* ontbrak op deze vindplaats vaak een stuk van de buitenschaal, maar met een intacte binnenschaal, zoals te zien op plaat 1, figuur 3.

En toen we van Saint-Christoly-Médoc aan de Gironde terugreden naar Couquèques leverde een wijngaard langs de D103E5 (ongeveer op 45° 20' 49" N en 0° 50' 35" W, vindplaats C op kaart 1) ons, naast veel zwaar beschadigde zee-egels of zee-egels met vastgekoekte dikke schelp- en kalkresten, ook een mooi kleiner exemplaar van *Echinolampas burdigalensis* op (pl. 1, fig. 4). Die plek vlak aan de weg viel ook meer in het oog van buurtbewoners, zodat er op een gegeven moment een auto van het betrokken chateau aan kwam rijden om te zien wat die Nederlanders daar toch aan het uitspoken waren. Inmiddels waren we weer tussen de rijen wijnstokken uitgekomen om op een breed tussenpad met kalkbrokken, her en der wat oprapend, langzaam terug te lopen naar onze eigen wagen. Daarmee was onze aanwezigheid op de akker ook blijkbaar in orde bevonden, want de wijnboer reed weer weg.

Kaart 1: Het Tertiair tussen Bégadan en Pauillac, naar kaartmateriaal van InfoTerre (Anonymus, 1998-). Plaatsen: 1 Bégadan, 2 Saint- -Médoc, 3 Couquèques, 4 Civrac-en-Médoc, 5 Blagnan, 6 Prignac-en-Médoc, 7 Saint-Yzans-de-Médoc, 8 Ilesparre-Médoc, 9 Ordonnac, 10 Saint-Germain-d'Esteuil, 11 Saint-Seurin-de-Cadourne, 12 Saint-Estèphe, 13 Vertheuil, 14 Cissac-Médoc, 15 Saint-Sauveur en 16 Pauillac.

PLAAT 1

1. zee-eegel *Echinolampas burdigalensis* (vindpl. A); 2. zee-eegel *Proescutella marginalis* (vindpl. A); 3. zee-eegel *Echinolampas burdigalensis* (vindpl. B); 4. zee-eegel *Echinolampas burdigalensis* (vindpl. C); 5. zee-eegel *Echinolampas ovalis* (vindpl. D) en 6. zee-eegel *Echinocyamus affinis* (vindpl. D) - en verder als 'bijvangst' van vindplaats D: 7 en 8. koralen, 9 t/m 12. tweekleppigen en 13 t/m 17. slakken.
Foto's Merit de Haar.

Op de vindplaatsen A, B en C dagzomen de Kalken van Couquèques, een lithologische eenheid uit het Bartonien (Anonymus, 1996-).

Een prachtbron

Echt geluk hadden we bij de laatste door Zuidema genoemde vindplaats, de oever van de Gironde bij Saint-Estèphe, tegenover de weg naar Chateau Montrose, vindplaats D op kaart 1, rond 45° 14' 46" N en 0° 45' 04" W.

Zuidema vertelt dat er gehakt moet worden in kalkknollen rond de eblijn, maar zoiets hebben we niet aangetroffen. Wel is het bij eb goed mogelijk om op de droogvallende strandjes onder en tussen de vissershutten vrij makkelijk behoorlijk schone zee-egels te vinden, vooral de leuke mini-egeltjes *Echinocyamus affinis* (Des Moulins, 1837) (pl. 1 fig. 6), maar ook de mooie *Echinolampas ovalis* (Bory de Saint-Vincent, 1824) (pl. 1 fig. 5).

Aan de Gironde-oever vonden we ook een flinke hoeveelheid koralen, tweekleppigen en slakken, vaak ook helemaal heel en vrij van sedimentresten. Met de figuren 7 tot en met 17 van plaat 1 presenteren we een paar representatieve exemplaren van deze rijke 'bijvangst' bij onze zoektocht naar zee-egels. Dit bleek echt een vindplaats om helemaal warm en blij van te worden.

Op vindplaats D dagzoomt de Formatie van Saint-Estèphe uit het Priabonien (Anonymus, 1996-), waarvoor Zuidema zeven soorten zee-egels opsomt.

Lessons learned

Natuurlijk is het behoorlijk naïef om te denken dat je met een niet al te recent artikel over vindplaatsen van fossielen en een landkaart zelf ook aardige vondsten kunt doen. Gek eigenlijk dat wij nog zoveel geluk gehad hebben.

Raadplegen vooraf van geologische kaarten in combinatie met bijvoorbeeld Google Earth om de huidige situatie in beeld te krijgen is naast zo'n artikel eigenlijk onontbeerlijk. In Frankrijk kunnen sites als die van de regionale SIGES-tak plus InfoTerre daarbij van grote waarde zijn. En omdat je eigenlijk wel moet verwachten dat de bekende vindplaatsen en ontsluitingen inmiddels niet meer te vinden zijn, zou je ook veel tijd in moeten plannen om al wandelend in de aangegeven omgeving wellicht nieuwe plekken te vinden die fossielen op kunnen leveren.

Nu ik achteraf mijn kennis van de fossielvoorraad van de Médoc heb aangevuld aan de hand SIGES Aquitaine en de InfoTerre-site, in combinatie met de satellietbeelden van Google Earth en Google Maps, heb ik ontdekt dat er ten zuiden van het door Zuidema en in navolging van hem door ons bezochte gebied wel nog werkzame groeves te vinden zijn of nog open oude groeves, nog niet met water opgevuld. Ruwweg tussen Pauillac en Bordeaux ligt dus nog een flink terrein braak voor de fossielenzoeker. Met die door ons te laat verworven wetenschap kunnen misschien sommige van onze lezers hun voordeel doen.

Maar tegelijk moet ik, als ik kijk naar onze 'buit' uit de Médoc, toch zeggen dat we best nog heel veel geluk hebben gehad en aardig wat leuke dingen hebben weten te vinden, met heel veel dank aan Zuidema voor zijn inspirerende artikel.

Literatuur

- [Anonymus, 1996-.] SIGES Aquitaine: Système d'information pour la gestion des eaux souterraines en Aquitaine. <http://sigesaqi.brgm.fr/> (geraadpleegd 10-04-2019).
- [Anonymus, 1998-.] InfoTerre: Le visualiseur des données géoscientifiques. <http://infoterre.brgm.fr/> (geraadpleegd 10-04-2019).
- De Haar, B., 2019. Slakken zoeken onder een krijtklif. – Afzettingen van de Werkgroep voor Tertiaire en Kwartaire Geologie 40 (1): 16-21.
- [Dubreuilh, J. & J.-M. Marrionaud, 1973.] Carte géologique à 1/50 000: [Feuille 753/754:] Lesparre-Médoc – Forêt-du-Junca XIII-XIV-34: Note explicative. Orléans: BRGM. Ook: <http://ficheinfoterre.brgm.fr/Notices/0754N.pdf> (geraadpleegd 27-03-2019).
- Houtgraaf, H., 2011. Fossielen zoeken met Gea als leidraad. – Gea 44 (1): 29-33.
- Vigneaux (ed.), 1975. [Guide géologique d']Aquitaine occidentale. Paris: Masson et cie. Guides géologiques régionaux.
- Zuidema, G., 1991. Tertiaire zeeëgelvindplaatsen in de Médoc (Bordelais, ZW-Frankrijk). – Gea 24 (3): 85-89.

¹Bert de Haar, e-mail: bertdehaar@gmail.com